

2ο μάθημα : η μεταβυζαντινή τέχνη

Στο συγκεκριμένο μάθημα εξετάζεται η μακρά διαδρομή της μεταβυζαντινής τέχνης από την πώση του Βυζαντίου έως και τον ύστερο 19ο αιώνα. Αφού επιχειρηθεί μια **κριτική ανασκόπηση των όρων** που χρησιμοποιούνται για την προσέγγιση της τέχνης της μελετώμενης περιόδου, θα παρουσιαστούν τα **κυριότερα ρεύματα και καλλιτέχνες** που διαμόρφωσαν τον πολύμορφο χαρακτήρα της. Εκτενής αναφορά θα γίνει για τις **κοινωνικές και οικονομικές προϋποθέσεις** της δράσης των μεταβυζαντινών ζωγράφων, ενώ ιδιαίτερα θα μας απασχολήσει η γεωγραφική διασπορά τεχνοτροπιών, καλλιτεχνικών μέσων και καλλιτεχνών, με στόχο να αναφανούν τα βασικά **καλλιτεχνικά κέντρα** από τα πρώτα χρόνια μετά την Άλωση έως και την ίδρυση του νέου Ελληνικού κράτους. Αφού διαγραφούν τα χρονικά όρια και επιχειρηθεί μια βασική **περιοδολόγηση του εξεταζόμενου υλικού**, ιδιαίτερο βάρος θα δοθεί στην περίοδο μετά το 1700, στη μελέτη **συσσωματώσεων ζωγράφων, στην αλλαγή των όρων της παραγγελιοδοσίας**, αλλά και στις **επαφές με τη δυτική τέχνη και την τέχνη της οθωμανικής αυτοκρατορίας**.

καλλιτέχνες

Άγγελος Ακοτάντος, Ανδρέας Ρίτζος, Ανδρέας Παβίας, Άγγελος Πιτζαμανοσ, Ιώαννης Περμενιάτης, Μιχαήλ Δαμασκηνός, Γεώργιος Κλόντζας, Δομίνικος Θεοτοκόπουλος, Θεόδωρος Πουλάκης, Θεοφάνης ο Κρης, Ιωάννης Θεοδώρου, Ονούφριος, Φράγγος Κατελάνος, Αδερφοί Κονταρή, Εμμανουήλ Τζάνες, Εμμανουήλ Λαμπαρδος, Ζωγράφοι από το Λινοτόπι, Ζωγράφοι από τη Γράμμοστα, Μόσχοι και Κακκαβάδες, Διονύσιος εκ Φουρνά, Ζωγράφοι από την Κορυνθιά, Ζωγράφοι από τη Μοσχόπολη, ζωγράφοι από το Καπέσοβο, ζωγραφιστοί από τη Σαμαρίνα, ζωγράφοι από τους Χιονιάδες, Παγώνης από τους Χιονιάδες, Καρπενησιώτες ζωγραφιστοί, Ζωγράφοι από τη Σέλιτσα, Ζωγράφοι από την Κολακιά, Ζωγράφοι από την Γαλάτιστα.

ενδεικτική βιβλιογραφία:

Βασικά εγχειρίδια

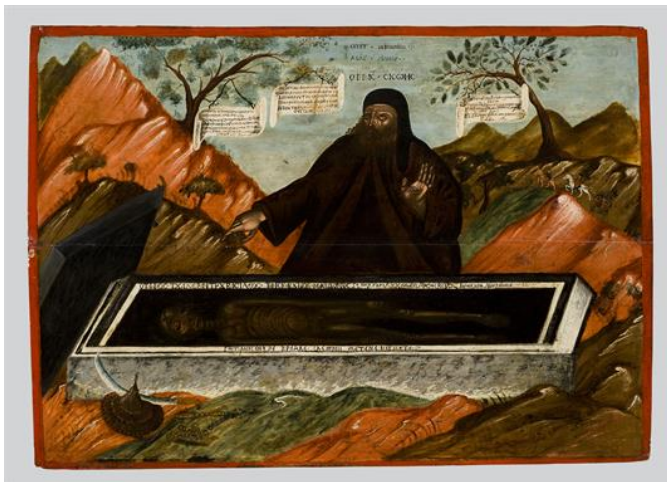
- Βιταλιώτης Ι. (2006) “Μεταβυζαντινή τέχνη, Ζωγραφική – Γενικά χαρακτηριστικά της μεταβυζαντινής Τέχνης”, στο *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 8, Αθήνα, σ. 216-267.
- Γαρίδης, Μ., & Δεληγιάννη-Δωρή, Ε. Γ. (2007). *Μεταβυζαντινή ζωγραφική, 1450-1600: η εντοίχια ζωγραφική μετά την πτώση του Βυζαντίου στον Ορθόδοξο κόσμο και στις χώρες υπό ξένη κυριαρχία*. Αθήνα: Σπανός.
- Ξυγγόπουλος, Α. (1957). *Σχεδιάγραμμα ιστορίας της θρησκευτικής ζωγραφικής μετά την άλωση*. Αθήνα: Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Χατζηδάκης, Μ., & Δρακοπούλου, Ε. (1987). *Ελληνες ζωγράφοι μετά την Άλωση, 1450-1830*. Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών.

Εξειδικευμένες μελέτες

- Αχειμάστου-Ποταμιάνου, Μ. (1995). *Η Μονή των Φιλανθρωπινών και η πρώτη φάση της μεταβυζαντινής ζωγραφικής* (2η εκδ.). Αθήνα: Εκδ. Ταμείου Αρχαιολογικών πόρων και απαλλοτριώσεων.
- Βοκοτόπουλος Π. Α. (2006). “Η θρησκευτική ζωγραφική στην Αλβανία από τον 10^ο έως τον 19^ο αιώνα”, στο *Εικόνες από τις ορθόδοξες κοινότητες της Αλβανίας, Συλλογή Εθνικού Μουσείου Τέχνης Κορυτσάς*, (επιμ. Α. Τούρτα), Θεσσαλονίκη, 18-25.
- Ζάρρα, Ι., Τσιόδουλος, Σ., Μεράντζας, Χ., & Σαμπανίκου, Ε. (2015). *Από τον μεταβυζαντινό στον νεότερο ελληνικό πολιτισμό: Παραδείγματα εικαστικής παραγωγής (16ος-20ος αιώνας)*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Κωνσταντίος Δ. (1998). “Χορηγία και τέχνη στην Ήπειρο την περίοδο της ύστερης Τουρκοκρατίας”, *ΔΧΑΕ* 20, περ. Δ', σ. 409-416.
- Κωνσταντίος Δ. Ν. (2001). *Προσέγγιση στο έργο των ζωγράφων από το Καπέσοβο της Ηπείρου. Συμβολή στη μελέτη της θρησκευτικής ζωγραφικής στην Ήπειρο το 18^ο και το α' μισό του 19^{ου} αιώνα*, Αθήνα.
- Μακρής Κ. Α. (1952). *Δυο λαϊκοί ζωγράφοι-Γιάννης και Θανάσης Παγώνης*, Βόλος.
- Μακρής Κ. Α.. (1981) *Χιονιαδίτες ζωγράφοι, 65 λαϊκοί ζωγράφοι από το χωριό Χιονιάδες της Ηπείρου*, Αθήνα.
- Μακρής, Κ. Α. (1991). *Οι ζωγράφοι της Σαμαρίνας*. Θεσσαλονίκη: Τελλόγλειο Ίδρυμα.
- Μουτάφωφ, Ε. (2008). *Έλληνες αγιογράφοι στη Βουλγαρία μετά το 1453*, Σόφια.
- Παϊσίδου Μ. Π. (2002). *Οι τοιχογραφίες του 17^{ου} αιώνα στους ναούς της Καστοριάς. Συμβολή στη μελέτη της μνημειακής ζωγραφικής της δυτικής Μακεδονίας*, Αθήνα.
- Παπαγεωργίου, Ν. Χ. (2010). *Το καθολικό της Αγίας Παρασκευής και ο Ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Σαμαρίνας Γρεβενών: συμβολή στη μελέτη της θρησκευτικής ζωγραφικής στη Δυτική Μακεδονία στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών.
- Παπαζώτος Θ. (1994). *Η Βέροια και οι ναοί της (11^{ος}-18^{ος} αι.)*, Αθήνα.

- Προεστάκη, Ξανθή (2012). *Οι ζωγράφοι Κακαβά : Συμβολή στη μεταβυζαντινή εντοίχια ζωγραφική του νότιου ελλαδικού χώρου 1η έκδ.* - Αθήνα : Παρισιάνου Α.Ε.
- Σδρόλια, Σ. (2000). *Οι τοιχογραφίες του καθολικού της Μονής Πέτρας (1625) και η ζωγραφική των ναών των Αγράφων τον 17ο αιώνα: διδακτορική διατριβή.*
- Τούρτα Α. Γ., (1991). *Οι ναοί του Αγίου Νικολάου στη Βίτσα και του Αγίου Μηνά στο Μονοδένδρι, Προσέγγιση στο έργο των ζωγράφων από το Λιντοπόπι, Αθήνα.*
- Τριανταφυλλόπουλος Δ. (1993) «Πρόοδος» και «συντήρηση» στο πεδίο της εκκλησιαστικής και της θρησκευτικής ζωγραφικής-η περίπτωση του 18ου αιώνα, Αθήνα.
- Τσιγάρας, Γ. Χ. (2003). *Οι ζωγράφοι Κωνσταντίνος και Αθανάσιος από την Κορυτσά: το έργο τους στο Άγιον Όρος (1752 - 1783).* Αθήνα: [χ.ο.].
- Τσιουρής, Ι. Κ. (2008). *Οι τοιχογραφίες της Μονής Αγίας Τριάδος Δρακότρυπας (1758) και η μνημειακή ζωγραφική του 18ου αιώνα στην περιοχή των Αγράφων.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

παράλληλα κείμενα

Ἡ διαθήκη τοῦ ζωγράφου Ἀγγέλου Ἀκοτάντου [1436]

ὡπως καταχωρίστηκε στο κατάστιχο τοῦ Δούκα της Κρήτης (16 Νοεμβρίου 1457) (Archivio di Stato di Venezia — Duca di Candia il : Atti antichi 2, τετράδ. 25 bis (1443-1457), τεύχ. 6 (τελευταίο), χωρίς σελιδαρίθμηση).

Δημοσίευση στο **Μανούσος Μανούσακας**, “Ἡ διαθήκη του Ἀγγέλου Ἀκοτάντου (1436), ἀγνώστου κρητικῶ ζωγράφου”, *Δελτίου Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (ΔΧΑΕ) 2* (1960-1961), περίοδος Δ. σελ. 139-151. => κατέβασε ολόκληρο το ἄρθρο σκανάροντας ἐδῶ:

† Διὰ τὴν παράβασιν τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ πάντες παρεδώθημεν τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ καὶ οὐδεὶς ἐστὶν τῶν ἀνθρώπων, ὃς ζήσεται καὶ οὐχ ὄφεται θάνατον. Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ ὁ Ἅγγελος Κοτάντος ὁ ζωγράφος, ὡς ἄνθρωπος θνητὸς καὶ ὑπόχρεως τῷ θανάτῳ καὶ μέλλω ἀποπλεῦσαι ἐν Κωνσταντινουπόλει, διατάτομαι καὶ τὴν ἐμὴν διαθήκην ποιῶ εἰς τὰ ἐμὰ πράγματα καὶ οὕτως λέγω. Θέλω πρῶτον νὰ εἶναι κουμεσάριοι ὁ κὺρ Μανουὴλ Μαρμαράς ὁ χρυσοχός, ὁ σύντεκνός μου, καὶ ἡ γυναῖκα μου καὶ ὁ ἀνεψιός μου ὁ Μιχαὴλ Πρίγκυπας. Ἐπειτα ὀρδηνιάζω πρῶτον νὰ δωθοῦν ὑπέρπυρα δε-

καέξι ἐλεημοσύνην διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ εἰς ὀκτῶ σπήτια πτωχῶν καλῶν ἀνθρώπων ὅπου ἐπαράρ⁵θασιν· καὶ ἀφήνω νὰ γένουν δύο σαραταήμερα, τὸ ἔναν νὰ πίση ὁ πνευματικὸς τοῦ Βαρσαμονεροῦ ὁ κὺρ Ἰωνᾶς καὶ τὸ ἄλλον νὰ γένη εἰς τὸν Χριστὸν τὸν Κεφαλᾶ· καὶ ἡ δούλη μου ⁶ ἡ Λουτζία μετὰ τὸν θάνατόν μου νὰ ἔναι ἐλεύθερη νὰ ἐπάρη καὶ ὅσα [ρ]ούχα τῆς ἔχω καμωμένα· καὶ ἔαν θέλει ἡ γυναῖκα μου νὰ ἐπάρη τὰ προικία της κατζήβελα ⁷ τέτια ὡσὰν μοῦ τὰ ἔδωκεν καὶ ὅσα μοῦ ἔδωκεν || ἔως || ἐδὰ εἰς δηνέρια, νὰ τὰ ἐπάρει δηνέρια· ἂν θέλει οὕτως, ἀφήνω της καὶ τὰ χαρίσματα της, εἰ δὲ καὶ θέλει νὰ τὰ ἐ⁸πάρει δηνέρια, οὐδὲν τῆς ἀφήνω τὰ χαρίσματα· καὶ ἂν γεννήσει παιδὶν ἀρσενικὸν καὶ ζήσει καὶ πανδρευθῆ, ἀφήνω τὰ ὀσπήτια μου τοῦ υἱοῦ μου, εἰς τὸ ὅποῖον ⁹ σπήτην ἐγὼ κατοικῶ, καὶ νὰ μὴδὲν ἐμπορεῖ νὰ τὸ πωλήσει ἢ νὰ τὸ ἀφήσει τινός, ἀμὲ νὰ παγένη ἀπὸ παιδὶν ὡς παιδὶν· καὶ νὰ ἔναι κρατημένος ὁ υἱός μου ¹⁰ νὰ δίδει διὰ τὴν ψυχὴν μου ὑπέρπυρα τέσσαρα κάθα χρόνον τεσσάρων πτωχῶν καλῶν ἀνθρώπων χριστιανῶν· εἰ δὲ καὶ ἀποθάνει ὁ υἱός μου χωρὶς νὰ κάμη παιδὶν ¹¹ εὐλογητικόν, [θέλω νὰ παγένη τὸ σπήτη μου εἰς τὸν ἀδελφόν μου τὸν Ἰωάννην καὶ νὰ ἔναι κρατημένος ὁ Ἰωάννης νὰ δίδει κάθα χρόνον ὀδιὰ τὴν ψυχὴν μου ¹² ὑπέρπυρα δώδεκα εἰς ἕξ ὀσπήτια καλῶν ἀνθρώπων ὅπου ἐπαράρθαν καὶ νὰ μὴδὲν ἐμπορεῖ ὁ Ἰωάννης τὸ ὀσπήτη μου νὰ τὸ πωλήσει ἢ νὰ τὸ ἀφήσει τινός, ἀμὲ νὰ παγένη ¹³ εἰς τὸ παιδὶν του καὶ ἀπὸ παιδὶν ἔως παιδὶν ἀρσενικὸν καὶ νὰ δίδει πάντα ψυχικόν ὅπου ὀρδινιάζο, εἰ δὲ καὶ ἀποθάνει ὁ ἀδελφός μου ὁ Ἰωάννης δίχως παιδὶν ἀ¹⁴ρσενικόν, νὰ παγένη τὸ ὀσπήτην εἰς τὴν Ἀγίαν Αἰκατερίναν εἰς τοὺς Σιναῖτας, νὰ πληρώνουν πρῶτον τὸ ταράδεγον εἰς τὴν κάμαραν, τὸ ὀ¹⁵ποῖον ταράδεγον ¹⁵ ἔναι ὄλον τοῦ ἀνωγέου ὅπου κατοικῶ ἐγὼ μὲ τὸ μαγατζέν τὸν μικρὸν ὅπου ἔχω ἀποκάτω, καὶ τοῦ κατογέου ὅπου τὸ ἔδωκεν ὁ κύρης μας τοῦ ἀδελφοῦ μου ¹⁶ τοῦ Ἰωάννη, ὅταν τὸν ἐπάνδρευσεν, ὑπέρπυρα εἴκοσι καὶ γρώσια τρι[α] καὶ εἴμεθα κρατημένοι ἐγὼ καὶ ὁ Ἰωάννης νὰ τὸ πλερώνομεν, ἐγὼ τὰς δύο μοίρας καὶ ὁ Ἰωάννης ¹⁷ τὴν μίαν, ὡσὰν τὸ ἔφηκεν ὀρδηνιαν ὁ κύρης μας· [καὶ τότε νὰ εἶναι κρατημένοι οἱ Σιναῖταις νὰ δίδουν κάθα χρόνον διὰ τὴν ψυχὴν μου ὑπέρπυρα δεκατέσσαρα εἰς ¹⁸ ἑπτὰ ὀσπήτια καλῶν ἀνθρώπων ὅπου ἐπαράρθαν καὶ τὰ ἐπίλοιπα, ὅπου θέλουν πέρην ἀπὸ τὸ νίκην τοῦ σπιτίου, νὰ τὰ πέμπουσιν εἰς τοῦ Σινὰ ὄρους]· ¹⁹ εἰ δὲ γεννήσει ἡ γυναῖκα μου παιδὶν θηλυκόν, νὰ ἔναι τὸ ὀσπήτη [ὄ]λον εἰς προικίον τοῦ θηλυκοῦ, νὰ δίδει πάντοτε τὰ τέσσαρα ὑπέρπυρα τὸ ψυχικόν ὅπου ²⁰ ἀφήκα ἢ τὸ θηλυκόν μου παιδὶν ἢ τὸ ἀρσενικόν ὅπου τὸ θέλει κληρονομήσει καὶ νὰ μὴδὲν ἐμπορεῖ τὸ θηλυκόν νὰ πανδρευθῆ ἔως τοῦ νὰ γένη δεκαπέντε ²¹ χρονῶν, εἰ δὲ ἀποθάνει πρίχου πανδρευθῆ τὸ θηλυκόν, [νὰ παγένη εἰς τὸν ἀδελφόν || μου || τὸν Ἰωάννην μὲ τέτοιαν κοντετζιὸν ὅπου τοῦ ἀφήνω, τὸ γράφω ²² παράνω]· καὶ τὸ παιδὶν

ὄποῦ θέλει γεννηθῆν, ἄν ἔναι ἀρσενικόν, θέλω νὰ μάθη πρῶτον || τὰ || γράμματα καὶ τότε τὴν ζωγραφικὴν τέχνην καί, ἄν τὴν μάθη, ^{|23} ἀφήνω τοῦ τὰ τεσενιάσματά μου καὶ ὅλα τὰ πράγματα τῆς τέχνης, εἰ δὲ καὶ οὐδὲν τὴν μάθη, τὴν τέχνην λέγω, ἀφήνω τὰ τεσενιάσματά μου, ^{|24} τουτέστιν τὰ σκιάσματα καὶ ὅλα τῆς τέχνης τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ Ἰωάννου. Ἄκομῃ θέλω ὅτι ἢ μεσαρεία μου ἢ περίσσεια καὶ εἴ τι μου θέλει ^{|25} [εὐρεθῆ εἰς] χρυσάφι καὶ εἰς [ἀ]σίμι νὰ πωληθοῦν καὶ μὲ ἄλλα δηνέρια ὄποῦ μοῦ θέλουν εὐρεθῆν, νὰ τὰ βάλουν εἰς τόπον συγούρον, ὅπ[οῦ] νὰ δίδουν διάφορον, ἀπὸ τὸ] ^{|26} ὁποῖον διάφορον νὰ ἀποκρατεῖται ἢ γυναῖκα μου ἔστοντα χήρα μὲ τὸ παιδὶν ἕως ὅτου νὰ πανδρευθῆ τὸ παιδὶν· εἰ δὲ ἀποθάνει τὸ παιδὶν πρ[ί]χου πανδρευθῆ, νὰ παίρῃ ἢ γυναῖ] ^{|27} κα μου ὑπέρπυρα ἑκατὸν ἔστοντα νὰ στέκει χήρα· [καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίλιπὸν μου καλὸν ἀφήνω τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ Θεοδώρου ὑπέρπυρα πενήντα καὶ τοῦ Ἰωά[ννου] ὑπέρπυρα...] ^{|28} καὶ τῆς ἀδελφῆς μου τῆς Μπάρμπινας, τῆς γυναῖκας τοῦ κῆρ Γεωργίου Μπάρμπο, τοῦ μπαρμπέρη, ἀφήνω ὑπέρπυρα δέκα καὶ τοῦ ἀνεπιού μου] τοῦ Μι[χελή] Πρίγκιπα ὑπέρπυρα... καὶ τῆς σάν-] ^{|29} τολάς μου τῆς Ἀπλαδοῦς τῆς χήρας ἀφήνω ὑπέρπυρα πέντε καὶ τὰ ἐπίλοιπα, εἴτι θέλουν περισσεύσει, νὰ δωθοῦν εἰς προικίων ἄλλων παιδίων θηλυκῶν εἰς πανδρ[εῖαν]... καὶ ἐὰν θέλῃ ἢ γυναῖ] ^{|30} κα μου νὰ γυρεύσει τὰ προικία τῆς καὶ νὰ τὰ ἐπάρῃ νὰ τὰ ζητήσῃ δηνέρια, θέλω ὅτι νὰ πωληθοῦν ὅλα τὰ κατζήβελα ὄποῦ μοῦ ἔδωκεν εἰς τὰ προικία [καὶ νὰ τὰ ἐπάρῃ] ^{|31} ἔξω ἀπὸ τὰ χαρίσματα τῆς· καὶ τὰ βιβλία μου ἀφήνω τοῦ παιδίου μου, ἄν ἔναι ἀρσενικόν, νὰ μάθη νὰ ἀναγινώσκει καὶ νὰ παγένουν ἀπὸ παιδὶν ὡς παιδὶν, [εἰ δὲ] ^{|32} καὶ ἀποθάνει μικρὸν τὸ παιδὶν, νὰ πωλοῦνται τὰ βιβλία, νὰ δωθοῦν τὰ στάμενα ἐλεημοσίγη εἰς καλοὺς ἀνθρώπους πτωχοὺς ὄποῦ ἦλθασιν εἰς πτωχίαν καὶ εἰς χηράδες ^{|33} γυναῖκες πτωχαῖς καὶ εἰς ὑπανδρεῖαν θηλυκῶν πτωχῶν. [Ἄκομῃ θέλω ἢ κεφαλὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνας τὸ εἰκόνισμα τὸ στρογγυλὸν μετὰ θάνατόν μου νὰ δωθῆ εἰς [τοὺς Σι] ^{|34} ναῖταις, νὰ τὸ στένουν πᾶσα χρόνον εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας εἰς μνημόσυρόν μου]· ἀκόμῃ θέλω μετὰ θάνατόν μου τὰ δύο εἰκονίσματα τῆς κάμεράς μου, τὴν || Ἀνάστασιν || τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ^{|35} καὶ τὸ ἄλλον, τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, νὰ τὰ παγένουν εἰς τὸν Χριστὸν τὸν Κεφαλάν, νὰ τὰ στένουν εἰς τὸ μέσον, μὲ τὸν πόδαν, τὸν ἔχω ἐπιταυτοῦ, τὴν Ἀνάστασιν τὴν Λαμπρὰν καὶ τὴν ^{|36} Γέννησιν τὰ Χριστούγεννα· καὶ ἀπὸ τὰ καλά || μου || νὰ κάμνουσιν τρεῖς λειτουργίαις, τὴν Λαμπρὰν τὴν Κυριακὴν μίαν καὶ τὴν βᾶν ἄλλην καὶ τὴν Τρίτην ἄλλην μίαν καὶ τὰ Χριστούγεννα ἄλλην μίαν ^{|37} εἰς τὰς κς', τὴν ἐπίδειον ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, καὶ πάλιν νὰ γιανέρον εἰς τὸ σπήτι καὶ οὕτως νὰ ἔναι κρατημένον || νὰ κάμνη || τὸ παιδὶν ὄποῦ θέλει γεννηθῆ, ἀρσενικόν ἢ θηλυκόν, ἢ ζήση, καὶ ^{|38} {κά}θα χρόνον· εἰ δὲ καὶ ἀποθάνει τὸ παιδὶν, ἀφήνω τὰ δύο εἰκονίσματα

τοῦτα, τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὴν Γέννησιν, εἰς τὸν Χριστὸν τὸν Κεφαλὴν καὶ ὁποῦ
τὰ ψυχικὰ ὁποῦ ἀφήνω νὰ ³⁹ κάμου δύο κληζιόλαις σκλέταις μὲ ταῖς πόρταις,
νὰ τὰ σφαλίζουσι μέσα, νὰ κρέμονται ψιλὰ, τὴν Λαμπρὰν νὰ στένουσι τὸ ἕνα
εἰς τὸ μέσον καὶ τὸ ἄλλον εἰς τὰ Χριστό⁴⁰γεννα· καὶ ἀφήνω καὶ τὸν πόδαν μὲ
τὸ κοντάρην τῆς ἐκκλησίας, ὁδία νὰ στένουσι· [καὶ ὁ ἀδελφός μου ὁ Ἰωάννης,
ὁποῦ θέλει κληρονομήσει τὸ σπήτη μου, νὰ εἶναι κρατημένος ⁴¹ ταῖς τρεῖς
λειτουργίαις νὰ κάμνη κάθε χρόνον, τῆς Λαμπρᾶς ταῖς τρεῖς καὶ || τὴν || μίαν
τὰ Χριστόγεννα παιδίων - παιδίων του· εἰδὲ εἰσεβῆ καὶ πέση τὸ σπήτην εἰς
⁴² τοῦς Σιναΐταις, νὰ εἶναι κρατημένοι νὰ ποιῶσιν τὰς τέσσαρες λειτουργίαις
εἰς τὸν Χριστὸν τὸν Κεφαλὴν κάθε τὴν Λαμπρὰν καὶ τὰ Χριστόγεννα κάθε
χρόνον]· ἂν ἂ⁴³ποθάνει τὸ παιδί, τὸ μέλλει νὰ γεννηθῆ, τὸ εἰκόνισμα τὸν
Χριστὸν τὸ μέγαν, ὁποῦ κρέμεται εἰς τὸ πρότερον καταπρόσωπον τῆς πόρτας,
ἀφήνω τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ Ἰωάννη.

Αποσπάσματα από την Ερμηνεία της ζωγραφικῆς τέχνης του Διονυσίου του εκ Φουρνά

Κατεβάστε ολόκληρο το βιβλίο σκανάροντας εδώ:

Πῶς νὰ εὐγάλης ἀνθίβολα.

§ 1. Ὄταν θέλῃς νὰ εὐγάλης ἀνθίβολα, ποίησον οὕτως· ὅταν
εἶναι τὸ ἀνθίβολον καὶ ἀπὸ τὲς δύο μεριές ἱστορισμένον, ἀλει-
ψαι χαρτὶ μὲ μπεζζῆριν ἄβραστον καὶ ἄφες το μίαν ἡμέραν εἰς
τὸν Ἰσκιον νὰ ποτίσῃ· ἔπειτα τρίψέ το καλὰ μὲ πίτυρα διὰ νὰ 5
εὐγάλης τὸ λάδι καλῶς, νὰ κολλοῦν αἱ βαφές, ὁποῦ θέλεις νὰ
βάλλῃς καὶ νὰ μὴ λαδωθῆ καὶ τὸ ἀρχέτυπον· καὶ ράπτοντας τὰς
τέσσαρας ἄκρας τοῦ ἀνθιβόλου μὲ τὸ λαδωμένον σου χαρτὶ,
ποίησον μαύρην βαφὴν μὲ ὀλίγον αὐγὸν καὶ τράβιξε ἐπιμελῶς
τὰ ἀνοίγματα καὶ βάλε καὶ τὰ ἰσκιώματα. Ἐπειτα ποίησον ψιμίθι 10
καὶ ψιμίθισέ το· καὶ μὲ νουρλότερον ψιμίθι ποίησον τὰ λάμ-

ματα, και ἔτσι γίνεται ὡσάν εἰκόν, διότι τὸ χαρτί φέγγει καὶ φαίνονται ὅλα τὰ ἀνοίγματα τοῦ πρώτου ἀνθιβόλου· μόνον διὰ τὰ μὴ τρίβονται, πρόσεχε τὰ βάλλης ψιμιθιᾶς λεπτές. Εἰ δὲ καὶ τύχοι τὸ ὀπίσθεν μέρος τοῦ ἀνθιβόλου ἀρρύπτων, βάλε ἀλά- 15 δωτον χαρτί· καὶ βάνοντάς το ἀντικρυ εἰς τὸ φῶς τοῦ παραθυρίου. ἢ εἰς γυαλί, ἢ εἰς τζερατζεβέν, φαίνονται καθαρὰ τὰ ἀνοίγματα καὶ οὕτως ἀκουμπίζοντας τὸ χέρι σου τράβηξε τὰ ἀνοίγματα εἰς τὸ χαρτί σου ἐπιμελῶς καὶ βάλε καὶ τὰ λάμματα μὲ κόκκινην βαφήν· καὶ οὕτως εὐγάνοντας τὸ ἀνθιβολον γίνεται ὅμοιον ὡς καὶ 20 τὸ πρῶτον. Εἰ δὲ καὶ εἶναι τὸ ἀρχέτυπον εἰς λαδωμένον χαρτί, ποίησον οὕτω· βάλε εἰς χιβάδαν μαύρην βαφήν καὶ σκορδόζωμον, ἀπ' ἐκεῖνο ὁποῦ βάνεις εἰς τὰς χρυσοκονδυλίας καὶ ἀνάκατωσον αὐτά, καὶ πέρασε τὰ ἀνοίγματα τοῦ ἀγίου ὕλου ὁποῦ θὲ τὰ σηκώσης, εἴτε εἰς λαδωμένον χαρτί εἶναι, ἢ εἰς τοῖχον, ἢ εἰς ὅ τι καὶ ἂν τύχη. Εἶτα ἀνακάτωσε καὶ κόκκινην βαφήν μὲ σκορδόζωμον καὶ πέρασε τὰς ψιμιθιάς τοῦ προσώπου καὶ τοῦ φορέ- 5 ματος. Εἰ δὲ θέλεις, ποίησον καὶ τρίτην καὶ τετάρτην βαφήν καὶ πέρασε τὰ λάμματα μόνον τὰ ἀλλάζουν αἱ βαφαὶ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην. Καὶ οὕτω βρέξον μίαν κόλλαν χαρτί, ἰσόμετρον τοῦ πρωτοτύπου, καὶ βάλε τὴν ἀνάμεσα εἰς ἄλλα χαρτία τὰ παρηθῆ τὸ νερόν· μόνον τὰ ἀπομείνη νοτερή· ἔπειτα βάλ' τὴν ἐπάνω τοῦ 0 ἀρχετύπου καὶ πλάκωνέ τὴν ὅλην ἐπιμελῶς μὲ τὸ χέρι σου· ὅμως πρόσεχε τὰ μὴ παραταλεύση. Καὶ σηκώνοντας προσεκτικὰ μίαν ἄκρην, ἰδὲς ἂν ἐτυπώθη· εἰ δὲ μὴ, πλάκωσε τὴν ἐκ δευτέρου ἐπιμελέστερον, καὶ ἔτσι σηκώνοντάς τὴν θέλει εὐρεθῆ τὸ ἀνθιβολον τυπωμένον, ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου. Μόνον ἔξευρε 5 καὶ τοῦτο, ὅτι ὅταν εἶναι τὸ ἀρχέτυπον εἰς παλαιὰν ἱστορίαν τοίχου, ἢ εἰς παλαιὸν σανίδι, θέλει περισσότερον σκορδόζωμον· εἰ δὲ εἰς καινούριαν ἱστορίαν τοίχου, ἢ εἰς καινούριαν βερνικιασμένην εἰκόνα, ἢ εἰς λαδωμένον χαρτί, θέλει ὀλιγώτερον σκορδόζωμον καὶ περισσοτέραν βαφήν. Καὶ δοκίμασε πρῶτον μὲ 0 ὀλίγο χαρτί, τραβῶντας μίαν καὶ δύο κονδυλίας, καὶ ἂν τυπώνεται καλὰ, τράβηξε καὶ τὰ ἐπίλοιπα· ὅμως πρόσεχε χωρὶς δοκίμην μὴν ἐπιχειρισθῆς, διὰ τὰ μὴ ματαιοπονῆς.

Περὶ κατασκευῆς κονδυλίων .

10

§ 3. Ὄταν θέλῃς νὰ κάμῃς κονδύλια τῆς ζωγραφικῆς, χρειὰ εἶναι νὰ εὐρῆς οὐρὲς ἀπὸ σιντζάπια καὶ νὰ μὴ βάλῃς ἀπὸ τὲς κορυφές, μόνον ἀπὸ τὰ πλάγια· καὶ βλέπε νὰ εἶναι οἱ τρίχες ὀρθές, ἴσιες, νὰ μὴ στραβώνουν, διὰ νὰ γίνωνται καλὰ τὰ κονδύλια, ἀνοικτάρια καὶ σαρκωστάρια· καὶ κόπτε τες μὲ μικρὸ 15 ψαλίδι, καὶ βάλε αὐτὰς ἐπάνω εἰς ἓνα σανίδι χωριστά, ἀπὸ ὀλίγες ὀλίγες. Ἐπειτα ἔνωσον αὐτὰς ἐπιμελῶς καὶ βρέξον αὐτὰς εἰς τὸ νερὸν καὶ οὕτω πλάκωνε τὲς μύτες αὐτῶν μὲ τὸ νύχι τῆς ἀριστερᾶς σου χειρὸς, καὶ μὲ τὴν δεξιάν σου τράβιζε τὸ ἄλλο μέρος αὐτῶν καὶ εὐγανε ἀπὸ ὀλίγες ὀλίγες καὶ ἴσαζέ τες ἐπι- 20 μελῶς· καὶ δέσε τες ἐπιδέξια μὲ πησίμι κηρωμένον καὶ στογάζου νὰ μὴ τὸ δέσης μακρὸν τὸ κονδύλι. Καὶ τὸ πτερὸν ὁποῦ θέλεις νὰ τὸ βάλῃς μέσα, νὰ τὸ βάλῃς προτῆτερα στὸ νερὸν νὰ μουσκεύῃ καὶ νὰ μὴν εὐγαίνῃ τὸ κονδύλι πολὺ ἀπὸ τὸ πτερὸν, ὅτι δὲν προκόπτει· τὰς δὲ κορυφὰς τῶν οὐρῶν σὺναξε εἰς 25 τὸ νὰ κάμῃς μεγάλα κονδύλια διὰ νὰ προπλάθῃς.

Που μπορῶ νὰ δω ἔργα μεταβυζαντινῆς τέχνης στο διαδίκτυο;

<http://www.ebyzantinemuseum.gr>

<https://www.benaki.gr>

<http://www.mbp.gr/>

<https://pacf.gr/>

<http://www.nationalgallery.gr>

<http://www.antivouniotissamuseum.gr/>

<https://impeh.gr/eikones-kritikis-sxolis/>
<http://orthodoxcrete.com/el/>

<http://eib.xanthi.ilsp.gr/gr/icons.asp>

